

Михальчишина Л.Г.

к.е.н., доц.

Вінницький національний аграрний університет

ЦІННІ ПАПЕРИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Цінні папери є особливим видом майна, вони втілюють у собі права на грошові кошти, товари, послуги. Використовуються у якості засобу платежу, а також можуть бути використані як застава для забезпечення платежів і кредитів. Цінні папери як особливий різновид майна мають специфічний правовий режим.

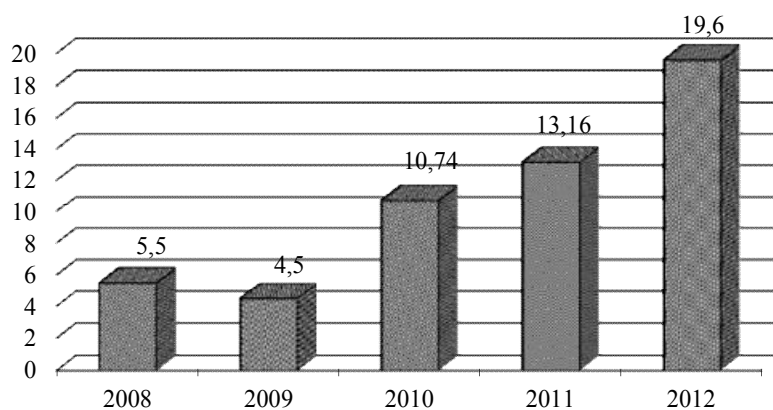
Сьогодні у світі немає єдиного чіткого, всіма визнаного визначення цінних паперів. Існує велика кількість точок зору на те, що таке цінні папери.

Розвиток ринку фіктивного капіталу призводить до того, що цінні папери купують власну вартість, здатність продаватися і купуватися, тобто стають інвестиційним товаром і формують ринок цінних паперів. Останній тісно взаємопов'язаний з економічними процесами, що здійснюються на ринках реального та грошового капіталів, відображаючи їх об'єднання, дроблення, перерозподіл [2, с. 7].

Цінні папери як економічний інструмент фінансової діяльності досить широко поширені в багатьох сферах економічного життя і властиві різним економічним системам. Вони навіть використовувалися в плановій радянській економіці, заснованій на пануванні загальнодержавної власності і централізовано-розподільних відносин. Але сфера їх застосування була обмежена. У грудні 1917 року радянський уряд заборонив операції з цінними паперами. Але в період нової економічної політики на організованому ринку знову з'явилися цінні папери, обіг яких здійснювали, переважно, фондові відділи при товарних біржах у кількох великих торговельно-промислових центрах, у тому числі в Києві та Харкові.

Цінні папери за своїм походженням мають неоднорідну природу, наприклад: кредитну (облігації, депозити, векселі), комерційної угоди (коносаменти, товарні ф'ючерси, товарні векселі), нагромадження інвестиційних ресурсів (акції).

На сьогодні, ринок цінних паперів в Україні розвивається з кожним днем і розширює сферу своїх інвестиційних можливостей (рис. 1).

*Рис. 1. Частка біржового ринку в загальному обсязі торгів на ринку цінних паперів у 2007-2011 роках, % **

**Джерело: побудовано на основі [3]*

Звичайно, що висока активність на біржовому ринку призвела до збільшення організованого фінансового ринку, частка якого становила 10,74 % до 13,16 % відповідно до обсягу усіх операцій з цінними паперами на ринку цінних паперів України.

Разом з розвитком ринку цінних паперів розвивались й інструменти ринку. Вони запроваджувались для вирішення проблемних питань, а саме: перерозподіл ризиків щодо зміни ціни та поверненості вкладу, збільшення ліквідності; зниження вартості позик та отримання доступу до необхідного ринку. Виникнення похідних цінних паперів припадає на період 70-80-х років ХХ ст., хоча їх праобрази виникли набагато раніше.

Операції, пов'язані з цінними паперами, регулюються Законом України “Про цінні папери та фондовий ринок” № 3480-IV-ВР від 23.02.2006 р. Відповідно до даного Закону під цінними паперами розуміють документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що випливають із цих документів, іншим особам [1, ст. 3].

Поняття “цінний папір” містить у собі комплекс юридичних і економічних характеристик. Цивільним кодексом України (ст. 194) цінні папери визначені як документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошове або інше майнове право і визначають взаємовідносини між особою, яка його випустила (видала), і власником, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх випуску, а також можливість передачі прав, що випливають з цих документів, іншим особам [4, с. 1250].

Досліджуючи поняття, ми можемо спостерігати, що юридичне визначення цінного папера переважає не лише в юридичній, а й навіть, в економічній літературі. Такий підхід

до визначення поняття цінних паперів втілений і в Законі України “Про цінні папери та фондовий ринок” від 18.06.1991 р. І хоч історично це визначення впливає із загальносвітової тенденції (вже в кінці XVIII ст. цінний папір у Європі визначали як документ, пред’явлення якого необхідне для здійснення вираженого в ньому права), проте таке визначення є невдалим.

Отже, до визначення поняття цінного паперу є два підходи, а саме економічний та юридичний. Та розглядаючи такий об’єкт як цінні папери варто також відокремити підходи з точки зору бухгалтерського обліку, що є дуже важливим.

За своєю правовою природою цінні папери є одним із видів матеріальних об’єктів, які мають широке застосування в ринковій економіці. В правовій та економічній науці обґрунтовуються різні погляди як на поняття цінних паперів, так і на перелік документів, які до них відносяться.

Залежно від виду цінного паперу його власнику надаються певні права, які представлені на рис. 2.

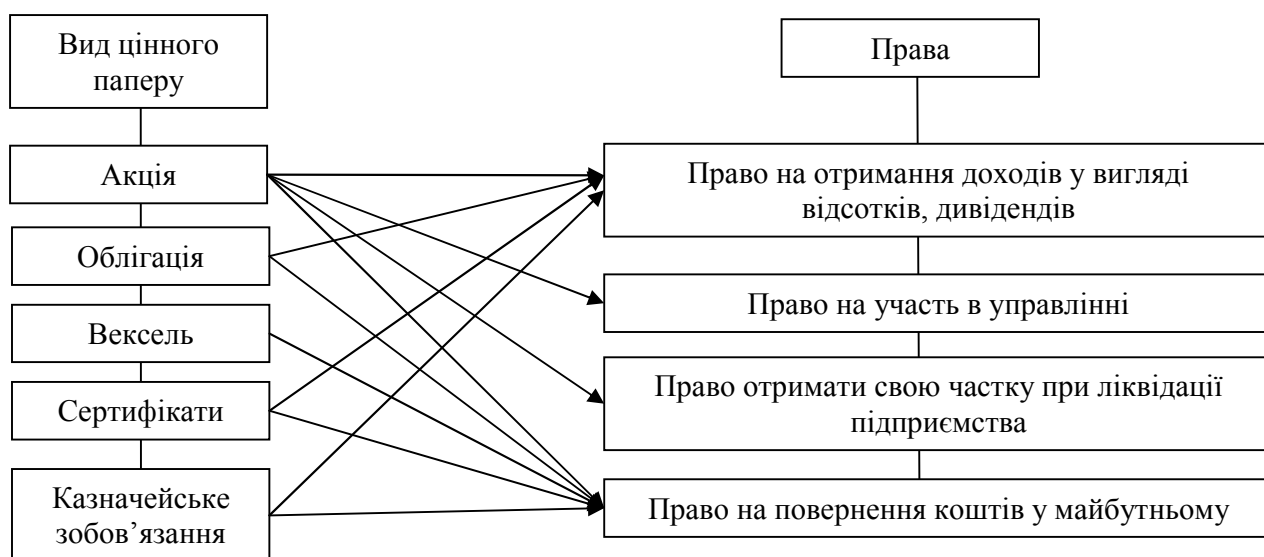

Рис. 2. Права, що надаються власникам при володінні цінними паперами*

*Джерело: побудовано на основі [1].

Під *надійністю* цінних паперів розуміється ступінь ризику, якому піддається інвестор, коли він купує будь-які цінні папери. Кожний інвестор, вкладаючи кошти в цінні папери, певним чином ризикує. Постійне існування такого ризику пояснюється поліцентричним характером загальноринкової взаємодії. Він може бути більшим, меншим, мінімальним, але абсолютно безризикованих цінних паперів не існує навіть теоретично.

Під ризиком, в даному випадку розуміється припущення того, що емітент не може виконати повністю, або частково та своєчасно взяти на себе зобов'язання згідно з умовами випуску цінних паперів.

Варто зазначити, що на виконання цінними паперами функцій можуть впливати політичні, правові, економічні, інформаційні, соціальні, психологічні та ряд інших факторів. Ринок цінних паперів є складною і динамічною системою й тому він складається з сукупності одночасно взаємодіючих один з одним факторів, які безпосередньо формують вартість цінних паперів. Їх можна розділити на дві групи – вартісні і цінові.

Для того щоб цінний папір котирувався на ринку, йому повинні бути притаманні три визначальні характеристики: офіційність або документальність, мати відповідні реквізити, засвідчувати певний набір взаємних юридичних прав, обов'язків емітента та інвестора, які впливають з права приватної власності на цінні папери.

Дослідивши економічний зміст поняття цінного паперу, можна сказати, що розвиток цінних паперів має вікову історію. З кожним століттям удосконалювались існуючі на той час види та створювались нові цінні папери. Щодо сьогодення, то цінні папери в Україні розвиваються з кожним днем і розширюють сферу своїх інвестиційних можливостей. Вирішальним чинником для такого швидкого розвитку стала катастрофічна нестача грошової маси.

Поняття цінного паперу багатогранне, оскільки самі економічні відносини, які він передбачає, дуже складні. Цінні папери постійно видозмінюються і розвиваються під впливом факторів, та знаходить свій вираз в нових формах існування цінних паперів.

Варто сказати, що цінними паперами є документи, які цінні не самі по собі, як папери (матеріальні предмети), а в силу своїх природних властивостей, тобто в силу прав, що містяться у них, на певну цінність активу, що лежить у їх основі.

Список використаних літературних джерел

1. Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” від 23 лютого 2006 року, № 3480-IV [Електронний ресурс] / Режим доступу до закону: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.20343.0>.
2. Рынок ценных бумаг: учеб.-метод. комплекс для студентов экон. специальностей / Ю.Н. Бусыгин и др.; Минский ин-т управления. – Мн.: Изд-во МИУ, 2006. – 224 с.
3. Український фондовий ринок у 2013 році: впевненість, стійкість та зростання [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://nssmc.gov.ua/activities/annual>
4. Цивільний кодекс України від 16.01.03 р. № 435–IV // Відомості Верховної Ради України . – 2003. – №№ 40-44. – с. 1216-1454.